

зростала, станом на 1905 рік на теренах Галичини було 368 феліціанок, а в 1910 р. їх налічувалось 416. Подальшого наукового вивчення потребує внутрішня структура та організація згромадження, його соціальна характеристика та суспільна роль.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф.146. – Оп.70. – Спр.221 // Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arkhiv Ukrainy, m. L'viv. – F.146. – Op.70. – Spr.221.
2. Там само. – Оп.84. – Спр.3301 // Tam samo. – Op.84. – Spr.3301.
3. Bar J. Ruch religijny kobiet w XIX wieku na ziemiach polskich / J. Bar, OFMConv. – Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1967. – 177 s.
4. Catalogus universi venerabilis cleri saecularis et regularis Archidiecesis Leopoliensis rit. lat. pro. Anno Domini MCMV. – Leopoli, 1905. – P.233–236.
5. Czajeczka B. Szkoły klasztorne żeńskie w Galicji w latach 1867–1914 rr. / B. Czajeczka // Nasza Przeszłość. – Kraków, 1984. – T.61. – S.233–299.
6. Dmowska B. Matka Maria Angela Truszkowska, Założycielka Zgromadzenia Sióstr Felicjanek (1825–1899) / B. Dmowska. – Buffalo, NY, 1949. – S.14.
7. Frankowska E. Matka Angela Truszkowska założycielka felicjanek / E. Frankowska, CSSF. – Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1986. – 75 s.
8. Historia Zgromadzenia SS. Felicjanek: na podstawie rękopisów. – Cz.1. – Kraków, 1924. – 366 s.
9. Historia Zgromadzenia SS. Felicjanek: na podstawie rękopisów. – Cz.2. – Kraków, 1929. – 284 s.
10. Jasiński W. Wychowanie w czystości Nakład sióstr Felicjanek / W. Jasiński. – Plymouth, Michigan, 1944. – 20 s.
11. Lenart M. Prowincja krakowska Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny Zgromadzenia Sióstr Felicjanek / M. Lenart, CSSF. – T.II. – Cz.1. – Leksykon domów (1861–1981). – Kraków, 1999. – S.1–21.
12. Łoziński B. Nasi księża, nasi zakonnicy, nasze siostry / B. Łoziński. – Wrocław: Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, 1999. – 251 s.
13. Marecki J. Zakony żeńskie w Polsce: instytucje życia konsekrowanego, instytucje i zgromadzenia zakonne, instytucje świeckie, wspólnoty życia apostołskie / J. Marecki. – Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych «Universitas», 1997. – 130 s.
14. Petrus J. Kościół P. W. Najświętszego Serca Pana Jezusa i dom zakonny SS. Felicjanek (CSSF) / J. Petrus // Kościoły i klasztory Żółki. – Kraków, 1994. – T.2. – S.165–168.
15. Pirożyński M. Zakony żeńskie w Polsce / M. Pirożyński. – Lublin: Uniwersytet. Towarzystwo Wiedzy Chrześcijańskiej, 1935. – 250 s.
16. Skarby krakowskich klasztorów. Zbiory sióstr Felicjanek: 150 rocznica założenia zgromadzenia. – Kraków, 2005. – 59 s.
17. Siostra Maria Cyryla. Truszkowska Zofia Matka Maria Angela Fundatorka Zgromadzenia Sióstr Felicjanek / Siostra Maria Cyryla, fel. – Felicjana: Buffalo, N.Y., 1948. – 32 s.
18. Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772–1970. Zgromadzenia męskie i żeńskie oraz klasztory klauzурowe / Praca zbiorowa red. O.Joachim Roman Bar, OFMConv. – Warszawa: Akademia teologii katolickiej, 1978. – Cz.1. – 258 s.

Yatskiv O. Ya., post-graduate student in the Department of World History, the Institute of History, Political Science and International Relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk), oksana.yatskiv12@gmail.com

Formation, distribution and activities of the Congregation of Sisters of St. Felix Cantalice in Galicia in the late XIX – early XX centuries

The article analyzes the history of formation and amplification of the Congregation of Sisters of Saint Felix of Cantalice in Galicia in the second half of the XIX – early XX century. The conditions and the ways of the formation of the nunneries in Galicia are investigated. An attempt has been made to analyze the main spheres of educational and charitable activity of Felician Sisters. The main activity of nuns was to care for the sick, teaching children and dependents boarding.

Keywords: monastery, nuns, charitable activity, congregation, Felician Sisters.

Яцків О. Я., аспірантка кафедри всесвітньої історії, Інститут історії, політології та міжнародних відносин, ГВУЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ), oksana.yatskiv12@gmail.com

Формирование, распространение и деятельность Конгрегации сестёр святого Феликса Канталисского на территории Галиции в конце XIX – начале XX вв.

Проанализирована история возникновения и распространения католического женского ордена на землях Галиции в конце XIX вв. Исследована особенность формирования Конгрегации сестёр святого Феликса Канталисского. На основе анализа источников предпринята попытка охарактеризовать условия и способы формирования монастырей Конгрегации сестёр фелицианок на территории Галиции. Осуществлен анализ образовательной и благотворительной деятельности Конгрегации сестёр святого Феликса Канталисского. Основная цель для монахинь заключалась в уходе за больными, обучении детей, содержании интернатов.

Ключевые слова: монастырь, монахини, фелицианки, благотворительность, конгрегация.

УДК 631(091)(477.53)

Іванченко Л. А.,
науковий співробітник, Національна наукова
сільськогосподарська бібліотека НААН
(Україна, Київ), ivanch2008@gmail.com

НАУКОВИЙ ДОРОБОК П. М. ДУБРОВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Методом порівняльно-історичного аналізу висвітлено науково-дослідний доробок Павла Михайловича Дубровського (1857–1916) – першого Полтавського губернського агронома, громадського діяча і піонера багатьох сільськогосподарських напрямків, засновника низки сільськогосподарських шкіл, фахової періодики, перекладача і редактора сільськогосподарських видань. Багатогранність творчості М. П. Дубровського в сільськогосподарській сфері, стратегія і загалом діяльність Полтавського товариства сільського господарства дозволила вивести цю галузь до 1914 р. на прибутковий рівень. Дослідницькі праці П. М. Дубровського в різних сферах сільського господарства не втратили своєї актуальності й сьогодні, а широкий спектр діяльності на ниві просвітництва зі стійким національним спрямуванням гідні наслідування.

Ключові слова: сільське господарство, П. М. Дубровський, Петровська землеробська і лісівницька академія, Полтавське сільськогосподарське товариство, перший полтавський губернський агроном.

Еволюційний розвиток суспільства на території сучасної України в усі часи ґрунтувався на сільському господарстві. Після реформи 1861 р. розвиток вищої освіти остаточно виокремив сільськогосподарську науку в галузь знань. Фахівців для цієї справи готували у вищих навчальних закладах, зокрема – в Петровській землеробській та лісівницькій академії. Для поширення та утвердження агрономічної справи в імперії важливу роль зіграли губернські та маєткові агрономи, до яких на початку своєї діяльності та фрагментарно впродовж життя і належав Дубровський Павло Михайлович (1857–1916).

Наукове дослідження біографій осіб, які стояли біля витоків сільськогосподарської науки як такої до сьогодні залишається до кінця не вивченим. Низка питань, які піднімалися у галузі більш, як сто років тому, залишаються відкритими й актуальними й сьогодні.

Окремі втілені П. М. Дубровським методи господарювання, як от сівозміни, засів кормовими культурами, відгодівля свійських тварин, низка питань садівничої справи тощо можуть бути запропонованими для застосування в господарствах Сіверського краю сьогодні.

Вивчення наукової спадщини П. М. Дубровського стало підґрунтям для розробки нових оціночних положень про

органічний взаємозв'язок підходу аграріїв до навчальної, дослідної, наукової та виробничої сільськогосподарської діяльності. Сучасну оцінку відомих і маловідомих фактів, документів, праць з агрономії кінця XIX – початку XX ст. та фрагментарне дослідження діяльності П. М. Дубровського знаходимо в працях В. А. Вергунова [2; 3], В. М. Самородова [18; 19]. Комплексне висвітлення неопублікованого матеріалу про значущість доробку П. М. Дубровського відкриває нові сторінки історії розвитку вітчизняної сільськогосподарської науки.

Формулювання цілей. На основі цілісного науково-історичного аналізу доступних джерел і літератури розкрити теоретичний і практичний внесок П. М. Дубровського в розвиток агрономічної науки кінця XIX – початку XX ст.

П. М. Дубровський народився 1857 р. в с. Гамаліївка Глухівського повіту Чернігівської губернії у родині священика. Його батько був настоятелем Харлампієвського Гамаліївського монастиря [18, с. 493]. Про дитинство Павла Михайловича існує обмаль інформації. Лише споглядаючи на життєвий шлях можна здогадуватись, що він отримав гарне виховання. Йому були притаманні цілеспрямованість, порядність, інтелігентність, наполегливість.

За традиціями того часу сини духовних осіб повинні були отримувати освіту в духовних закладах. Слідуючи цьому, П. М. Дубровський навчався у Стародубському духовному училищі та Чернігівській духовній семінарії. Тяга до землеробської справи, бажання досліджень і наочного результату роботи взяли верх, і в 1877 р. Павло Михайлович вступив до Петровської землеробської і лісової академії [12, с. 5]. Будучи студентом, працював у бібліотеці. Для такого вчинку могло бути дві мотивації: фінансова – допомога батькам, адже за архівними даними окрім Павла Михайловича в родині були ще брат Дмитро та сестра Марія [5, арк. 228–235зв]; інша – доступ до інформації. Павло Михайлович мав чітке національне спрямування [23, с. 95]. Сільськогосподарську освіту Павло Михайлович отримав за двома напрямками – лісівничому і землеробському [11, с. 181]. На той час Петровська Академія всіляко намагалась дати повні фахові знання, чому сприяли спеціалізовані обладнані на належному для того часу рівні структурні підрозділи Академії: бібліотека, сільськогосподарський кабінет, зібрання предметів лісового господарства, технологічний кабінет, зібрання гірських порід і мінералів, хімічна лабораторія, фізичний кабінет, різноманітні гербарії, колекції предметів зоологічних, зібрання моделей креслень малюнків із механіки і будівельного мистецтва, а також ферми, дослідні поля, лісові дачі Петровка і Всехсвятська, плодовий сад, розсадники і город, ботанічний сад та оранжерея. Для практичних занять студенти за кошти Академії відвідували кращі господарства країни. Викадацький склад Академії був вдало сформований і надавав якісні лекції з низки дисциплін: закон Божий, морфологія рослин, порівняльна анатомія та зоологія, неорганічна й органічна хімія, геодезія, механіка, сільськогосподарська економія, часткова і загальна зоотехнія, загальне землеробство, лісівництво, часткове землеробство та ін. [3, с. 4].

Делікатність і вимогливість, настороженість і довіра, вірність і відданість були його характерними рисами. Зі спогадів Євгена Харлампієвича Чикаленка – на той час

теж ще студента: «студент Дубровський був бібліотекарем українського студентського гуртка, хоч і почув від мене українську мову, поставився до мене дуже обережно, почав розпитувати – хто я, звідки; з того часу я близько зійшовся з Дубровським і був з ним у приятельських відносинах до самої його смерті в 1916 році» [23, с. 95].

Серед друзів, соратників і колег Павло Михайлович користувався авторитетом. Вони підмічали в П. М. Дубровському не лише гарну освіченість, а й природну сором'язливість і вихованість: «Хорошая агрономическая подготовка, солидное общее образование, знание новейших языков, в том числе английского, давали Павлу Михайловичу Дубровскому большую возможность занять более заметную позицию в общественном или служебном положении, но ему была присуща та скромность, которая часто становится препятствием на пути к этим позициям. Вместе с тем, чрезвычайная скромность и необыкновенная деликатность в отношении с людьми самых различных положений делали общение с П. М. Дубровским в высшей степени обаятельным» [15, с. 4].

У 1882 р. Павла Михайловича направлено за фахом на службу до Курського губерньського статистичного бюро. Основним завданням П. М. Дубровського було обстеження приватних господарств в описовому відношенні. Упродовж 1882–1883 рр. він оглянув п'ять повітів [4, с. 6]. У 1883 р. Павло Михайлович одружився, його обраницею стала Беспалова Надія Василівна (1861–...) [6, с. 300–301].

У 1880–х рр. країна перебувала ще у несформованій системі господарювання земельними угіддями та потребувала хороших спеціалістів для підняття сільського господарства. Підготовка останніх вимагала створення базових початкових шкіл. У 1883 р. Павло Михайлович прийняв пропозицію землевласника К. П. Арнольдї стати управителем його маєтку при Кучерському хуторі Суджанського повіту Курської губернії. Головним завданням, яке мав втілити Павло Михайлович, було створення та відкриття спеціалізованої школи для ведення сільського господарства [7, с. 1263] в маєтку. На цій ниві (1883–1887 рр.) П. М. Дубровський проявив себе як здібний агроном, наполегливий дослідник, прогресивний фахівець у дослідженнях господарства, як відповідальний і фахово-зразковий директор [19, с. 112–114]. На його думку, школа повинна була задовільняти потреби сільських господарів [21, с. 71]. У 1887 р. П. М. Дубровського направляють в Тамбовську губернію, для налагодження сільського господарства – обстеження приватних господарств низки повітів, про що він склав статистично-економічні описи. У 1889 р. Полтавське товариство сільського господарства запросило Павла Михайловича на посаду губерньського агронома і він з родиною переїжджає до Полтави.

Інтерес до улюбленої справи, життєдайність та всеохпність особистості Павла Михайловича надихала і підтримувала інших впродовж усього його життя і виявилася знаковою. Його репрезентаційна діяльність із популяризації кращого із вітчизняного галузевого дослідництва та запровадження новітнього із-за кордону для вітчизняної аграрної науки захоплювала багатьох господарів. У П. М. Дубровського неподільно йшли і любов до природи, землі, відкриттів, захоплення дослідництвом, цілеспрямованість і порядність. На Полтавщині, під час перебування на посаді губерньського агронома, Павла Михайловича неодноразово запрошували

упорядковувати господарства власники маєтків. Якийсь час він був управителем маєтку Закревських у Березовій рудці, мешкав у Пирятині і навіть обирався там міським головою [20, с. 216].

Фундаментальний підхід до справи, авторитет і ентузіазм, запал і обізнаність Павла Михайловича надихали. Йому було притаманно не очікувати вказівок зверху [1, с. 26]. В особі П. М. Дубровського Полтавське сільськогосподарське товариство отримало акумулятора багатьох ідей та напористого дослідника. Ті сфери діяльності, які ще в зародку терпіли поразки в інших спеціалістів, під його керівництвом оживали і мали. Завдяки всебічному розвитку та далекоглядності Павло Михайлович організував повітові зустрічі з власниками маєтків, селянами, роз'яснюючи, наскільки необхідне правильне ведення і науковий підхід до сільськогосподарської справи.

Теоретичний досвід, почерпнутий з вітчизняних та іноземних книг із сільського господарства, Павло Михайлович втілював на практиці. Він організував наради та з'їзди з питань сільськогосподарської дослідної справи; запровадив виставки–ярмарки; відвідував такі ж в інших краях і регіонах, їздив переймати досвід за кордон.

Дев'ять місяців у році Павло Михайлович проводив у відрядженнях, досліджуючи земельні угіддя Полтавської губернії, аналізуючи з набутим досвідом і «баченими землями». Огляд Полтавщини справляв неабияке враження на Павла Михайловича. Різні господарства, різні господарі, різні способи господарювання, неоднакові кліматичні умови, приводили агронома до подиву. Павло Михайловича дивували беззалаберність і господарність у Полтавській губернії, які йшли поряд. «За исключением Константиноградскаго, может быть ни в каком другом из уездов Полтавской губернии не развито пользование полевными угодьями так бессистемно, беспорядочно, как в Кобелякском. Это бессистемье характеризуется почти полным отсутствием общепринятого севооборота...» [8, с. 17]. І поряд з цим, відмічав зразкові господарства. «В имени князя В. С. Кочубея при х. Дьячкове Полтавского уезда, приходилось видеть такую образцовую обработку земли, причем особенно резко бросаются в глаза чистота поля от сорной растительности и отсутствие разъемных борозд и длинных возвышений посредине загона, вспаханного в свал» [8, с. 24]. Маючи навколо родючі землі, звичайно, господарів турбували питання меліорації. У своїх звітах та оглядах роботи Полтавського сільськогосподарського товариства Павло Михайлович розкривав ці проблеми [8, с. 28–29]. Ретельно спостерігав і досліджував вимерзання озимих і збереження посівів від вимерзання [8, с. 15]. Часто господарствам завдавали збитки шкідники, тому Павло Михайлович, як досвідчений ентомолог досліджував причини розвитку і засоби боротьби з ними, зокрема жуком–довгоносиком і гессенською мухою [8, с. 8].

Дослідження проблеми та конкретні пропозиції губерньського агронома давали результати [1, с. 26]. У звіті за 1891 р. Павло Михайлович виразив взаємну симпатію до справи і людей справи до нього. «Полтавское уездное земское собрание 27 очередного созыва, в заседании 29 августа с.г. постановило: «выразить правительственному агроному для Полтавской губернии луччайшую благодарность от имени полтавского уездного земства»» [8, с. 37].

Обізнаність і доброзичливість губерньського агронома швидко набирала авторитету, довіри та загребуваності. Уже в 1891 р. він бачив зацікавленість господарів у посіві запропонованих ним культур кормового буряка [8, с. 3] і кукурудзи на зелений корм [8, с. 4].

За сімнадцять років, відданих роботі у Полтавському сільськогосподарському товаристві про Павла Михайловича кажуть, як про найдієвішого члена і співробітника [21, с. 48]. П. М. Дубровський був безпосередньо задіяний у заснуванні в Полтавській губернії Дослідної станції лікарських рослин у 1891 р. [8, с. 25–38]. Він причетний до відкриття низки сільських та земських сільськогосподарських шкіл [22, с. 71]. У 1895 р. така школа садівництва і городництва II–го розряду була відкрита для перших 30 учнів у Полтаві.

Будучи людиною ерудованою, маючи неабиякий досвід спілкування з книгами, Павло Михайлович приділяв велику увагу видавничій справі. У 1896 р. він ініціював створення періодичного сільськогосподарського журналу «Хуторянин», щоб висвітлювати там актуальні питання і давати консультації тим, хто не має змоги запросити до себе губерньського агронома чи приїхати на його зустрічі. Окрім того, друкуючи річні звіти про роботу, завжди декілька екземплярів Дубровський розсилав «в семь уездных земских управ Полтавской губернии для бесплатной раздачи их интересующимся сельским хозяевам» [16, с. 28]. П. М. Дубровський володів англійською мовою, і був в курсі іноземних новинок того часу. Завдяки цьому в журналі друкували перебіг закордонних новин, а також переклад цікавих статей і книг, рекламу новинок сільськогосподарської техніки, насіння та свійських тварин; видавали посібники із землегосподарювання [14, с. 4]. Питання просвітництва та втілення прогресивних технологій в діяльності Дубровського простежуються через усе життя. «Хуторянин» став допоміжною ланкою багатьом господарствам і господарникам. І на сьогодні «Хуторянин» залишається одним із кращих літописів аграрної історії України, сільськогосподарської справи в Російській імперії та Полтавщини зокрема. Журнал зберігає на своїх сторінках багато цікавих відомостей, що стосуються культурного життя краю. Потужна діяльність журналу сприяла тому, що при видавництві відкрили книжковий склад, який став справжнім просвітницьким центром з питань сільського господарства, природознавства та кооперації [19, с. 45–46].

На сторінках «Хуторянина», а також в інших періодичних виданнях та брошурах, на численних виступах Павло Михайлович переконував у доцільності запровадження низки важливих сільськогосподарських культур, які нині є звичайними для сіверського регіону, а саме: зернової кукурудзи, кормових буряків, цукрового сорго тощо [18, с. 493]. П. М. Дубровський усіяло пропагував культивування на Полтавщині нуту, проса віничного, винограду, низькорослих вишень та великоплодових абрикос. З метою їх поширення безкоштовно роздавав зацікавленим господарям посівний та посадковий матеріал цих культур.

Досвід, набутий П. М. Дубровським у попередніх господарствах, давав йому можливість ретельно знайомитись з позитивними і негативними сторонами землеробства. Бажання активної громадської і суспільної роботи, не заглушене зовсім навіть тим безчассям, яке переживало російське суспільство у вісімдесятих і

дев'яностих роках позаминуло століття, створювало навколо Павла Михайловича певне коло зацікавлених і друзів [13]. Він авторитетно підтримував створення при Згурівській фермі князя П. А. Кочубея спеціального дослідного поля [10, с. 15–16]; піклувався про завезення нових культур зернових, розведення нових сортів дерев – абрикос, персиків, володимирської вишні; виступав компетентним фахівцем у питаннях розробки кормових раціонів свиней [9, с. 4–9].

У 1906 р. П. М. Дубровського назвали директором Уманської школи садівництва [13]. Про викладання у школах у Павла Михайловича була своя чітка думка. Він запевняв, щоб «наставники шкіл пояснювали уроки не иначе, як на местном наречии малорусском» [22, с. 71]. Через національні ідеї у 1908 р. його знято з посади [17] і переведено до Петербургу. Там він працював у редакції «Сельскохозяйственная газета». Помер у 1916 р.

Висновок. Багатогранність творчості першого Полтавського агронома в сільськогосподарській сфері, активна громадянська позиція, продуманість, стратегія і загалом діяльність Полтавського товариства сільського господарства дозволила вивести цю галузь до 1914 р. на прибутковий рівень. Низку питань, які Павло Михайлович вирішував і втілював у різних сферах сільського господарства, в суспільному житті більш, як сто років тому, залишаються відкритими і актуальними для сьогодення. Досвід, набутий Павлом Михайловичем і викладений у його працях в питань ефективної організації використання земельних ресурсів, доцільно втілювати в сьогоденній ситуації.

Список використаних джерел

1. Вергунов В. А. Полтавському товариству сільського господарства – 150 років: віхи видатних днів на благо України / В. А. Вергунов; НААН, ННСГБ. – К.: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 52 с. – (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії»; кн. 76).
2. Вергунов В. А. Сільськогосподарська дослідна справа в Україні від зародження до академічного існування: організаційний аспект / В. А. Вергунов; ННСГБ НААН. – К.: Аграр. Наука, 2012. – 416 с.
3. Вергунов В. А. П. М. Дубровський (1857–1916) – перший губернський агроном Полтавщини / В. А. Вергунов // В. І. Сазанов – розбудовник вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи та громадянин: матеріали круглого столу, 28 листопада, 2014 р. м. Полтава / Міністерство аграрної політики і продовольства України, Полтавська Державна аграрна академія, Національна академія аграрних наук України, ННСГБ НААН. Редкол.: В. І. Аранчій, В. А. Вергунов, О. П. Анікіна та ін. – Полтава, 2014.
4. В-ъ П. М. Дубровский / В-ъ // Сельское хозяйство и лесосодство – ССЛII, год LXXVI (ноябрь–декабрь).
5. ДАЧО. – Ф.679. – Оп.3. – Спр.252.
6. Деятели революционного движения в России. Библиографический словарь. От предшественников декабристов до падения царизма. – Т.3. – 80-е годы. – Вып.1. – А–В. – М.: Изд-во Всесоюзного общества политических каторжан и ссыльно-поселенцев, 1933.
7. Деятели революционного движения в России. Библиографический словарь. От предшественников декабристов до падения царизма. – Т.5. – 80-е годы. – Вып.1. – Г–З. – М.: Изд-во Всесоюзного общества политических каторжан и ссыльно-поселенцев, 1927–1933.
8. Дубровский П. Из отчета о деятельности губернского агронома Полтавской губернии за время с 5 ноября 1889 г. по 31 декабря 1890 г. / П. Дубровский // Журналы Полтавского сельскохозяйственного общества. 1891 г. – Полтава: Тип. Л. Фришберга, 1892. – Вып.4–5 (сентябрь–октябрь).
9. Журнал заседания Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества 22 августа 1890 г. // Журналы Полтавского Сельско-

хозяйственного Общества. 1890 г. – Полтава: Тип.-литограф. Л. Фришберга, 1890. – Вып.3 (июнь–июль–август).

10. Журнал заседания Полтавского Сельско-Хозяйственного Общества 24 января 1890 г. // Журналы Полтавского Сельскохозяйственного Общества. 1890 г. – Полтава: Тип.-литограф. Л. Фришберга, 1890. – Вып.1 (январь – февраль).

11. Журналы заседаний совета Петровской земледельческой и лесной Академии от 16 июня по 13 декабря 1882 года. Официальный отдел. – Известия Петровской земледельческой и лесной академии. – М.: Тип. М. Н. Лаврова и К. Леонтьевский переул. д.14. – 1882.

12. Журналы заседаний совета Петровской земледельческой и лесной Академии с 27 августа 1877 года. Официальный отдел. – Известия Петровской земледельческой и лесной академии. – М.: Тип. М. Н. Лаврова и К. Леонтьевский переул. д.14. – 1877.

13. Илличевский О. Памяти П. М. Дубровского / О. Илличевский // Хуторянин. – 1916. – №36–37. – (2-го декабря). – С.669.

14. Кембель Г. В. Руководство к обработке почвы / Кембель Г. В. Перевод–извлечение С. К. Космана под редакцией П. М. Дубровского с англ. издания автора 1907 г. – Полтава – Электр. типография Ф. Шиндлера. – Кузнецкая ул. соб. дом. – Полтава, 1909.

15. Котельников В. Павел Михайлович Дубровский // Вестник сельского хозяйства. – 1916. – №51–52.

16. Отчет о деятельности приглашенного министерством государственных имуществ в качестве губернского агронома Полтавской губернии П. Дубровского, за время с 5 ноября 1889 г. по 31 декабря 1890 года. (Извлечено из «Земледельческой газеты» №№ 36–39 1891 год). – СПб.: Тип. Демакова, Новый пер., д. №7.

17. Павло Михайлович Дубровский. Особистості. Революційні діячі [Електронний ресурс]. – <http://histpol.narod.ru/person/pers-05/pers05-002.htm>

18. Самородов В. Дубровський Павло Михайлович / В. Самородов // Енциклопедія Сучасної України. – Т.8: Дл – Дя. Додаток: А – Г. – К. 2008.

19. Самородов В. М., Кигим С. Л. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920): історія, звичаї, першопостаті / наук. ред. В. М. Самородов. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – 160 с. + 16 с. вкл.

20. Сторожено М. В. 3 мого життя. / Упор. і вст. ст. В. Ульяновського. – К.: Либідь, 2005. – 432 с.; іл. («Пам'ятки історичної думки України»).

21. Хуторянин. – 1916. – №36–37. – 668 с.

22. Хуторянин. – 1899. – №5. – С.71.

23. Чикаленко С. Спогади (1861–1907) / С. Чикаленко // Спогади. – К.: Темпора. – 2003. – 415 с.

References

1. Vergunov V. A. Poltav's'komy tovarystvu Sil's'kogo gospodarstva – 150 rokov: vihy vydatnyh diyany' na blago Ukrainy / V. A. Vergunov; NAAN, NNSGB. – K.: TOV «Nilan-LTD», 2015. – 52 s. – (Ist.-bibliogr. ser. «Agrarna nauka Ukrainy v osobah. Dokumentah, bibliografii», kn. 76).
2. Vergunov V. A. Sil's'kogospodars'ka doslidna sprava v Ukraini vid zarozhdzhennya do akademichnogo isnuvannya: organizatsiynyy aspekt / V. A. Vergunov; NNSGB NAAN. – K.: Agrar. Nauka, 2012. – 416 s.
3. Vergunov V. A. P. M. Dubrovskiy (1857–1916) – pershyy gubernskiy agronom Poltavshchyny / V. A. Vergunov // V. I. Sazanov – rozbudovnyk vitchyznanoi sil's'kogospodars'koi doslidnoi spravy ta gromadyanyn: materialy kruglogo stolu 28 lystopada, 2014 r. m. Poltava / Ministerstvo adramoi polityky I prodovol'stva Ukrainy, Poltav's'ka Derzhavna agrarna akademiya, Natsional'na akademiya agrarnykh nauk Ukrainy, NNSGB NAAN. Redkol.: V. I. Aranchiy, V. A. Vergunov, O. P. Anikina ta in. – Potava, 2014.
4. V-ъ P. M. Dubrovskiy / V-ъ // Sel'skoe hozyaystvo i lyesovodstvo – CCLII, god LXXVI (noyabr'–dyekabr').
5. DACHO. – F.679. – Op.3. – Spr.252.
6. Deyateli revolyutsionnogo dvizheniya v Rossii. Bio-bibliograficheskii slovar. Ot predshestvennikov dekabristov do padeniya tsarizma. – T.3. – 80-e godyi. – Vyp.1. – A–V. – M.: Izd-vo Vsesoyuznogo obschestva politicheskikh katorzhan i sssilno-poselentsev, 1933.
7. Deyateli revolyutsionnogo dvizheniya v Rossii. Bio-bibliograficheskii slovar. Ot predshestvennikov dekabristov do padeniya tsarizma. – T.5. – 80-e godyi. – Vyp.1. – G–Z. – M.: Izd-vo Vsesoyuznogo obschestva politicheskikh katorzhan i sssilno-poselentsev, 1927–1933.
8. Dubrovskiy P. Iz otchyeta o deyatel'nosti gubernskogo agronoma Poltavskoy gubernii za vryemya s 5 noyabrya 1889 g. po 31 dekabrya 1890 g. / P. Dubrovskiy // Zhurnaly Poltavskogo selskohozyaystvennogo

obshchestva. 1891 g. – Poltava: Tip. L. Frishberga, 1892. – Vyp.4–5 (sentyabr’–oktyabr’).

9. Zhurnal Poltavskogo sel'skohozyaystvennogo obshchestva 22 avgusta 1890 g. // Zhurnaly Poltavskogo sel'skohozyaystvennogo obshchestva. 1891 g. – Poltava: Tip.–litograf. L. Frishberga, 1890. – Vyp.3 (iyun’–iyul’–avgust).

10. Zhurnal Poltavskogo sel'skohozyaystvennogo obshchestva. 24 yanvarya 1891 g. // Zhurnaly Poltavskogo sel'skohozyaystvennogo obshchestva. 1890 g. – Poltava: Tip.–litograf. L. Frishberga, 1890. – Vyp.1 (yanvar’–fevral’).

11. Zhurnalyi zasedaniy soveta Petrovskoy zemledelcheskoy i lesnoy Akademii ot 16 iyunya po 13 dekabrya 1882 goda. Ofitsialnyy otdel. – Izvestiya Petrovskoy zemledel'cheskoy i lesnoy akademii. – M.: Tip. M. N. Lavrova i K., Leont'evskiy pereulok d.14. – 1882.

12. Zhurnalyi zasedaniy soveta Petrovskoy zemledelcheskoy i lesnoy Akademii s 27 avgusta 1877 goda. Ofitsialnyy otdel. – Izvestiya Petrovskoy zemledel'cheskoy i lesnoy akademii. – M.: Tip. M. N. Lavrova i K., Leont'evskiy pereulok d.14. – 1877.

13. Illichevskiy O. Pamyati P. O. Dubrovskogo / O. Illichevskiy // Hutoryanin. – 1916. – №36–37. – (2-go dekabrya). – S.669.

14. Kembel G. V. Rukovodstvo k obrabotke pochvy / Kembel G. V. Perevod–izvlyachenie S. K. Kosmana pod redaktsiyey P. M. Dubrovskogo s angl. izdaniya avtora 1907 g. – Poltava – Elektr. tipografiya F. Shindlyera. – Kuznetskaya ul. sob. dom. – Poltava, 1909.

15. Kotelnikov V. Pavel Mihaylovich Dubrovskiy / V. Kotelnikov // Vestnik sel'skogo hozyaystva. – 1916. – №51–52.

16. Otchet o dneyatyl'nosti priglashennago ministerstvom gosudarstvennyh imushchestv v kachyestve gubernskago agronoma Poltavskoy gubernii P. Dubrovskago za vryemya s 5 noyabrya 1889 g. po 31 dekabrya 1890 goda. (Izvyechyeno iz «Zemlyedyel'cheskoy gazety» №№ 36–39 1891 god). – SPb.: Tip. Dyemakova, Novyy per., d. №7.

17. Pavlo Myhaylovych Dubrovs'kyi. Osobystosti. Revolyutsiyni diyachy [el. resurs]. – <http://histpol.narod.ru/person/pers–05/pers05–002.htm>

18. Samorodov V. Dubrovs'kyi Pavlo Myhaylovych / V. Samorodov // Entsiklopediya Suchasnoi Ukrainy. – T.8: D1 – Dya. Dodatok: A – G. – K. 2008.

19. Samorodov V. M. Poltavske silskohospodarske tovarystvo (1865–1920): istoriia, zvytyahy, pershopostati / V. M. Samorodov, S. L. Kyhym [nauk. red. V. M. Samorodov]. – Poltava: Dyvosvit, 2015. – 160 s.

20. Storozhenko M. V. Z mogo zhyttya / Upor. i vst. st. V. Ulyanov'skogo. – K.: Lybid', 2005. – 432 s.; il. («Pamyatky istorychnoi dumky Ukrainy»).

21. Hutoryanin. – 1916. – №36–37. – 668 s.

22. Hutoryanin. – 1899. – №5. – S.71.

23. Chykalenko Ie. Spohady (1861–1907) / Ie. Chykalenko // Spohady. – K.: Tempora. – 2003. – 415 s.

Ivanchenko L. A., research assistant, National Scientific Agricultural Library of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), ivan2008@gmail.com

Scientific heritage P. M. Dubrovsky in context of agricultural research case in Ukraine (late XIX – early XX centuries)

By comparative–historical methods this article briefly highlights the life and work of Paul Dubrovsky Mikhailovich. The First Poltava province agronomist, public figure and pioneer of many agricultural areas. The founder of agricultural schools, professional periodicals, translator and editor of a numbers agricultural publications. Multifaceted works of M. Dubrovsky in the agricultural sector, strategy and general activity of Poltava society of agriculture helped to bring the industry to profitable level before 1914. Research works of P. M. Dubrovsky into different areas of agriculture are still relevant today. And the wide range of activities in the field of education with sustainable national aspirations are worthy of imitation.

Keywords: an agriculture, P. M. Dubrovsky, the Petrovskaya Agricultural and Forestry Academy, the Poltava agriculture society, the first Poltava provincial agriculturist.

Иванченко Л. А., научный сотрудник, Национальная научная сельскохозяйственная библиотека НААН (Украина, Киев), ivan2008@gmail.com

Научный вклад П. М. Дубровского в контексте развития сельскохозяйственного дела в Украине (конец XIX – начало XX в.)

Методом сравнительно–исторического анализа освещен научно–исследовательский доработок Павла Михайловича Дубровского – первого Полтавского губернского агронома, общественного деятеля и пионера многих сельскохозяйственных направлений, основателя ряда

сельскохозяйственных школ, профессиональной периодики, переводчика и редактора сельскохозяйственных изданий. Многогранность творчества П. М. Дубровского в сельскохозяйственной сфере, стратегия, общая деятельность Полтавского общества сельского хозяйства позволила вывести эту отрасль до 1914 г. на прибыльный уровень. Исследовательские работы П. М. Дубровского в различных сферах сельского хозяйства не потеряли своей актуальности и сегодня, а широкий спектр деятельности в области просвещения, устойчивые национальные идеи являются примером для подражания.

Ключевые слова: сельское хозяйство, П. М. Дубровский, Петровская земледельческая и лесная академия, Полтавское сельскохозяйственное общество, первый полтавский губернский агроном.

* * *

УДК 94.(470+571)«18/19»

Луценко М. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди (Україна, Харків), maria21186@mail.ru

ХАРКІВ ЯК МУЛЬТИКУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР ДВОРЯНСТВА СЛОБІДСЬКО–УКРАЇНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ

Локально розглядаються аспекти соціокультурної комунікації імперської влади Російської імперії із слобідсько–українським дворянством на прикладі м. Харків.

Міжкультурність розглядається як невід'ємний елемент соціального буття, спосіб співіснування великих соціальних структур, яким було дворянство, що характеризуються інтенсивним обміном інформації, цінностями, результатами діяльності. Методологічною основою дослідження слугують провідні принципи наукового пізнання: об'єктивності, науковості, системності, історизму. Статтю виконано з використанням таких методів, як проблемно–хронологічний, порівняльно–історичний, системно–структурний, логічно–аналітичний. Огляд стану проблеми базований на емпірико–теоретичних методах, таких як метод систематизації і класифікації документальних фактів та аналізу документів.

Ключові слова: дворянство, мультикультуралізм, соціокультурне середовище.

Сучасна ситуація в світі значною мірою визначається процесами глобалізації, яка в найзагальнішому вигляді позначає злиття локальних культур в глобальну єдність – «світову культуру».

Україна в таких процесах не є винятком: кардинальні зміни охопили практично всі форми українського суспільного життя. Політичні, економічні зміни призвели до розширення взаємозв'язків представників різних країн, народів і культур. І саме місто в цих змінах виступає потужним культурним, економічним, інформаційним та інтелектуальним вузлом «людської цивілізації».

Мета статті – аналіз інтеграції дворянства до слобідсько–українського соціокультурного середовища губерньського міста Харків.

Теоретичні засади міжкультурної комунікації були розглянуті в працях таких дослідників, як З. Когут [2], Б. Кравченко [3], Я. Грицак [1]. Та питання полікультурного простору дворянського суспільства Слобідсько–Української губернії мало досліджене.

Губернське місто було соціокультурним центром, в якому дворянство відіграло важливу роль. При формуванні губернії міста – це повітові адміністративні центри, що створювалися за розпорядженням уряду. У багатьох повітових центрах губернії, дворянство було представлено слабо. Інша річ – губерньський центр, який став мультикультурним осередком дворянського суспільства. Тут перебували міська влада, розміщувалися присутні місця з чиновниками, проводилися губерньські дворянські збори. Сюди з'їжджалися з усієї губернії поміщики, закінчивши з літніми господарськими справами.